

פילוסוף

בשיחות המציאות

"המציאות זקוקה לפילוסוף", טוען הפילוסוף מנחם גולדנברג, העוסק בפסיכוסופיה, שאינה טיפול בנפש, אלא התמקדות במציאות עצמה. בשיחות הפילוסופיות לא מחפשים דרכי פעולה לפתור את מצוקות, אלא משתמשים במציאות חייו של הנועץ כחומר גלם להבנת מושגים. למרות ההבדל המהותי בין ספת הפסיכולוג לספת הפילוסוף, המטרה היא לשפר את איכות חייו של האדם ולתת בידו כלים לחיות במלאות ובשלמות

מאת : אלינור איתם

◀ בעידן המודרני, כשהאדם מתענה בחיבוטי הנפש ומחטט בפצעיו, הוא מגיע אל מבוי סתום. מנחם גולדנברג, פילוסוף במקצועו, טוען כי בגלל זה המציאות זקוקה לפילוסוף. הוא מציע להתבונן במציאות באופן לוגי בעזרת שיטות ניתוח פילוסופיות, להתייחס רק למה שקיים במציאות ולהתעלם ממשמעות שמקורה ברגש ובנפש האדם. הגישה "המייזנתרופית" הזו, שכאילו מתעלמת מהאדם, מהנפש ומחיבוטיה ומתמקדת רק במחשבה בסופו של דבר, נובעת באופן פרדוקסלי מתוך אהבת האדם. מטרתה ללמד להתבונן במושגים אשר מעצבים את מחשבתו ואת חייו של האדם ולהבין אותם גם מחוץ להקשר

חייו כדי שיוכלו לסייע לו. כך מציג גולדנברג את יסודות השיטה שלו בעלון שהוא בעצם המניפסט שלו: "במכוני הכושר והעיסוי, בקפיטריות, בגלריות, בחדרי החקירות ובחדרי ההרצאות, ברחוב ובטלוויזיה, ניכרים אותותיה של תרבות חדורת תרבות, תרבות רוויית נחת, שעתה של הבריאות הגדולה. בכל מקום, בעבור כל סבל ועוולה, עולה מלפנינו יומיום מקושט ואדם מעוצב. 'הדמיון המופרך' היא שיטת מחשבה ייחודית המתייחסת לתנאי הקיום העכשוויים בהם עולה המציאות על כל דמיון". הוא מסכים כי אין בטקסט האסתטי הזה מידע אינפורמטיבי שיכול לזמן אליו אנשים הזקוקים לשיחות פילוסופיות,

אבל זהו המניפסט שלו, ולמניפסט כמו למניפסט ישנם חיים משלו שאינם תלויים בחיבתו של הקורא או בהבנתו.

על ספת הפילוסוף

נפגשתי עם גולדנברג לשיחה פילוסופית כדי ללמוד על השיטה. כל שיחה נמשכת כשעה ומחצה וזהו גם פרק הזמן שנמשכה שיחתנו. גולדנברג ביקש ממני להתחיל לספר על חיי. הוא לא הציע עוגן כרונולוגי לתחילת הסיפור או לסופו. יכולתי להתחיל היכן שבחרתי ולספר מה שנראה לי חשוב. מבחינה זו דומה הפגישה לשיחה אצל פסיכולוג. הבא להתייעץ בפילוסוף בוחר את חומר הגלם של השיחות. הוא מוזמן להעלות כל נושא או עניין. במקום שמתחיל

הדמיון לטיפול פסיכולוגי, שם הוא גם מסתיים. הפילוסוף אינו מטפל. הוא עסוק במחשבה ולא בנפש, במציאות עצמה ולא בפרשנותה. בבואך אל הפילוסוף תשמע את דעתו. הוא לא ישמור על פנים חתומות ויהנהן, הוא לא יגיש לך ממחטה לנגב את הדמעות. השיחה הפילוסופית אינה שיחה רגשית אלא רעיונית. היא מתייחסת לניתוח המושגים באופן לוגי תוך שהיא מפרידה את החלקים שהם תחושות, אמונות ודימויים.

החדר שבו מתנהלות השיחות עם הפילוסוף הוא נטול כל קישוט ומראה מינימליסטי. "הקפדתי שעיצוב החדר יהיה סגפני ככל האפשר", מסביר לי גולדנברג. "העיצוב הזה, שאין בו אלא מה שנדרש לשיחה, נועד לשלול מן המשוחחים תחושה של התענגות. השיחות יוצאות מנקודת מוצא שהאדם הוא יצור מתענג, ועוד יותר מכך שהמחשבה מענגת. אחרי הכל, הפילוסוף גם הוא מתענג מן המחשבה, שהרי פירוש המילה פילוסוף היא 'אוהב חוכמה'. השאלה הגדולה היא איך ליצור פעולה יעילה מתוך ההתענגות". לשם כך הפילוסוף וכן שיחו מתנתקים למשך 90 דקות מן המציאות ושיחתם הינה דיון פילוסופי מעמיק. בתום סדרת השיחות יהיו ברשותו של הנועץ כלים לנתח את המציאות שלו ולהגיע למסקנות שיאפשרו לו לפתור את בעיותיו בכוחות עצמו.

השיחות הפילוסופיות מנותקות מהמציאות. בעת השיחה אין הפילוסוף והנועץ מנסים להציע דרכי פעולה שבהן ינקוט הנועץ כדי לפתור את מצוקותיו. כלומר, הפילוסוף אינו מצייד את הנועץ בכללי עשה ואל תעשה ואולי אפילו להפך: הוא ימנע מלצייד את הנועץ בהנחיות לארגון המציאות. תפקידו של הפילוסוף הוא להשתמש במציאות חייו של הנועץ כחומר גלם להבנת מושגים שונים. עם הסדר שיעשה הנועץ במחשבתו בעזרת הפילוסוף הוא ישוב אל חיי היומיום כדי לעשות שימוש

במחשבה בהתמודדות עם מצבים שהמציאות מזמנת.

מחשבה מעניינת אך מטופשת

בעוד פסיכולוג ישקול היטב את קצובת משפטיו, הפילוסוף יעצור את הסיפור בכל פעם שיזהה מושגים הדורשים הבהרה. הוא יזמין את הנועץ לדיון. הוא ירבה בשיחה ויעמיק את הדמיון עד שכן שיחו יחוש שהוא עצמו מסוגל לעשות ניתוחים דומים גם ללא תלות בידע של הפילוסוף. שלא כמו בטיפול פסיכולוגי, לייעוץ הפילוסופי לא נדרשות פגישות רבות. לעתים די בשלוש פגישות כדי ללבן נושא מסוים.

מטרתו של הפילוסוף היא ללמד את בן שיחו להבין מושגים המנתחים את המציאות באופן לוגי. הלוגיקה אינה מניחה לאדם להישאב לתהליכי חשיבה שהם דמיוניים ושגויים. "במובנים רבים דומות השיחות הפילוסופיות בשיטת הדמיון המופרך לפסיכואנליזה הלקאניאנית", מסביר גולדנברג. "גם בגישה הלקאניאנית ישנו עניין באדם, אך בתוך התהליך הטיפולי ניתן משקל רב יותר לניתוח השפה. השפה היא מערכת של סימנים בעלי משמעות. לקאן נותן משקל רב בתפיסתו לקישורים הסימבוליים והדמיוניים שעושה האדם לסימנים שבהם הוא

משתמש כדי להביע את עצמו. אני תופס את האדם כרשת המושגים שבהם הוא משתמש ומנסה לעזור לו למפות באופן לוגי את המושגים הללו. אפשר לומר כי השיחות הפילוסופיות בשיטת הדמיון המופרך פועלות באופן כפול", הוא ממשיך ומסביר. "ראשית, השיחה מכוונת לזהות ולחלץ מושגים השולטים במחשבה ומעצבים את הפעולה. שנית, השיחות עוזרות למצוא ולעורר את הצורך במחשבה ולהחזיר את המחשבה לפעול מתוך צורך. כשאין צורך שיהפוך את המחשבה לממשית, המחשבה המושגית תישאר אולי מעניינת אבל מטופשת ודמיונית". לאלה מכם התוהים איך מחשבה יכולה להיות גם מטופשת וגם מעניינת, הרי שלאחר היכרות עם גולדנברג הסתירה הזו תהיה מובנת. מי שמאמין בכוח המחשבה אינו מעריך מחשבה מעניינת הרבה יותר ממחשבה מטופשת. כלומר כל עוד מחשבה היא דמיונית ואינה מעוגנת במציאות, אין לה זכות קיום. מחשבה היא בעלת תוקף רק כאשר היא יוצרת מציאות. למרות ההבדל המהותי בין ספת הפסיכולוג לספת הפילוסוף, גם השיחות עם הפילוסוף מטרתן לשפר את איכות חייו של הנועץ ולתת לו כלים לחיות את חייו במלאות ובשלמות. השיחה מתבססת על מציאות חייו של הנועץ ומתייחסת אליה כחומר גלם לפילוסוף. ממנה מחלצים מושגים ומלבנים את

השימוש הנכון בהם. השיחה כאילו מנותקת בשלב זה מהמציאות. כאשר הנועץ חוזר למציאות חייו הוא יודע לעשות שימוש נכון במושגים שעלו על מנת לשפר את חייו. בשל השאיפה לשפר את איכות חייו של הנועץ, ניתן להתייחס אל פילוסופיית הדמיון המופרך כאל "פסיכוסופיה", שכן המטרה הסופית של שתי הגישות היא לאפשר לאדם לחיות חיים מלאים.

שיחוש שגוי במושג אושר

"הייתי אומר שבעוד שהיום אנו מוקפים בפילו-אנליזה, כלומר אהבת הניתוח, הרי שאני מציע פסיכוסופיה, כלומר חוכמת הנפש", מסביר גולדנברג. "כדי להבין את הדברים יש להסביר מעט כיצד הפסיכוסופיה עושה סדר בעולם המושגים של הנועץ. לשם כך יש להסביר מהם המושגים. אפשר לומר שקיימות שלוש קבוצות של מושגים בהתאם לשלושה כשרים של האדם: השכל, הדמיון והתבונה. השכל משתמש במושגים, הדמיון משתמש באידיאלים של הדמיון ואילו התבונה משתמשת באידיאות. אמנם אפשר לומר כי לאדם יש ארבעה כשרים משום שישנם גם כשרים חושיים, אך אלה אינם מייצרים מושגים ולכן הגדרנו רק שלוש קבוצות מושגים.

"המושגים מן הקבוצה הראשונה הם השכיחים ביותר ונוגעים בהכרת העולם ובעובדה שיש לנו ניסיון. מושגים אלה מרכיבים את השפה ואינם מעניינים את הפילוסוף. "קבוצת המושגים השנייה היא האידיאלים של כוח הדמיון החושפים את משמעות המושג ולכן הם לוגיים. הם מתייחסים למושג כאל לוגוס, מכלול שלם, דימוי. את הדימוי הזה השיחות מנסות להסביר. אידיאלים אלה נגזרים מן הניסיון ולכן אינם מושגים טהורים היכולים לקבוע דברים בעולם. הדמיון אינו קובע דברים אלא רק מאפשר אותם, אבל הם נוצרים 'ללא רשות', עם מעט עזרה של הדמיון. האידיאלים של הדמיון אינם 'טובים' או 'רעים', יש להם תפקיד. "הקבוצה השלישית של המושגים, האידיאות של התבונה, היא קבוצת המושגים הטהורים, שאינם קשורים לניסיון או לאובייקט נתון. הם מתייחסים לפעולה ויש להם משמעות מוסרית. אפשר לחשוב, למשל, על מושג האושר כדוגמה לשימוש שגוי במושגים. האושר מציין דבר מה כללי ואידיאלי מכיוון שכולם רוצים בו, אבל עבור כל אדם יש לאושר משמעות קצת אחרת. יש כאלה שהאושר עבורם הוא ניצחון במשחק כדורגל ואחרים שעבורם האושר הוא טיפוס אל פסגתו של הר

גבוה. בכל מקרה, האושר הוא לא מושג טהור. אינו יכול להיחשב 'אידיאה של התבונה' ואינו יכול לקבוע את הרצון. אם האושר יקבע את הרצון כל אחד ינהג לפי ראות עיניו. מכיוון שאנו רוצים באושר, ומכיוון שאנו חושבים שהפעולה הטובה תוביל לאושר, האושר יכול לשמש תמריץ לעשיית הטוב, גם אם אין לנו נטייה טבעית לעשותו. הרי לא פעם החוק המוסרי המוחלט נוגד את 'טובתנו' המיידית ועדיין אנו מצייתים לו. כאשר המושג 'אושר' חוזר למקומו כמושג שהוא יצירו של הדמיון ולא כמושג הקובע מוסר, קל יותר לנועץ לגבש דרך פעולה שתתאים לחייו".

המטרה לייצר מחשבה חדשה

זה בעצם מה שקורה בשיחה עם הפילוסוף. כאשר הנועץ והפילוסוף יורדים לעומקם של המושגים וכל מושג מקוטלג בחזרה לקבוצתו המתאימה, יכול הנועץ להבין את צורת פעולת המושגים בחייו בעזרת כוח המחשבה שלו. יכול להיות, למשל, שבעקבות השיחות הפילוסופיות יחליט אדם שהוא מעדיף להמשיך ללמוד או להפסיק ללמוד ולמצוא לו משרה צנועה. המסקנה הזו לא תהיה עצתו של הפילוסוף. היא תתגבש כתוצאה מכך שהאדם יבין בעזרת כוח המחשבה מהם המושגים שהשפיעו על החלטותיו עד כה ושאלה אינם מושגים שיכולים להכתיב את רצונו עוד.

כיצד מתנהלת השיחה?

"השיחות מעלות לדיון ולבירור את המושגים המעורבים בייצור האידיאל ובמחשבה שהאידיאל מעצב. הן מסייעות להבחין בין האידיאלים, המושגים והאידיאות שמעורבים במחשבה. הבעיה הראשונה שאליה פונה השיטה הינה חשיפת המקומות שבהם האידיאלים של הדמיון, כמו אושר, בריאות, סדר (פוליטיקה), עושר (כסף) או מיניות (האחר) מכתיבים את המחשבה. במהלך השיחות אין שיפוט אלא בירור והבנת האידיאלים. הפילוסוף והנועץ מנתחים את האידיאל של הדמיון ומעמידים אותו

אל מול הניסיון ואל מול העולם שממנו הוא נוצר. במסגרת השיחה מתבררים ועולים מושגים שמקבלים משמעות רק מתוך השימוש שעושה בהם הנועץ, כאשר המטרה היא בסופו של דבר לייצר מחשבה אחרת. מקורן של הבעיות אינו באידיאלים אלא בהתייחסות אל האידיאלים כקובעים, כאשר למעשה זה לא מה שהם צריכים או יכולים לעשות. שימוש במושגים הנכונים עושה סדר במחשבה, שבעקבותיו חווה האדם גם הקלה רגשית. במהלך השיחות גם הרגש משתחרר ומתחיל לפעול כפי שהוא אמור לפעול. כלומר לא מופעל על הרגש לחץ לקבוע את האמת".

אוכל להדגים זאת באמצעות קטע משיחתי הפילוסופי עם גולדנברג. אני טענתי כי ידע הוא מושג יחסי וכי אני חושבת שככל שאדם לומד יותר כך הוא חש שהוא יודע פחות משום שבכל פסיק מידע חדש שנרכש נפתח עולם ידע ומלא שמסביר את פסיק המידע האחרון שנלמד. גולדנברג העמיד אותי על טעותי בעזרת הדגמת אופן פעולתם של "אידיאלים של הדמיון" ו"אידיאות של התבונה". ידע, הוא הסביר לי, הינו מושג השייך לקבוצת האידיאות של התבונה. ידע נרכש הוא ידע קיים ואי אפשר

להתכחש לקיומו ולומר שככל שלומדים יותר כך יודעים פחות. כאשר אדם אומר שתוספת של ידע גורמת לו לחוש כאילו הוא יודע פחות, הרי הוא משווה לו איכות של מושג השייך לקבוצת המושגים המוגדרים כאידיאלים של הדמיון. הבלבול הזה עלול לגרום לאדם להיות לא תכליתי במעשיו. למשל, לוותר על הלימוד בכלל או להפוך לתלמיד נצחי שאף פעם אינו יודע שובע "שימי לב", הוא הפנה את תשומת לבי, "לעובדה שאמרת שזה גורם לך לחוש, אבל התחושות יכולות 'רק' לסמן את המושגים שהאידיאל של הדמיון סופח בכדי לעצב את תמונת העולם שלנו. אנו עוסקים במחשבה בלבד, ובמחשבה לידע ישנו רק מובן אחד והוא אינו מושג יחסי. הדמיון שלך והתחושה הסובייקטיבית שלך היא שגורמת לך להתייחס למושג כאילו הוא מושג אישי, אבל זהו מושג אובייקטיבי".

שיטת הדמיון המופרך

"שיטת הדמיון המופרך נהגתה מתוך תחושה של מצוקה ודחיפות", מסביר גולדנברג. "מחשבת הדמיון המופרך מבוססת על מה שניתן לכתוב 'מסורת של מחשבה במצוקה' בפילוסופיה הביקורתית של קאנט ובגלגוליה במחשבה הגרמנית, בעיקר אצל שלינג,

ניטשה והיידגר. פילוסופים אלה עיצבו את האדם בן זמננו והציבו את הדמיון בבסיס המחשבה הפילוסופית שלהם. אנו חיים בתקופה שבה שולט הדמיון, כאילו ההפשטה יצאה מפרופורציה. אלא שהבעיה אינה רק החרגה מפרופורציה, אלא העובדה שאנחנו לא מונעים מעצמנו את ההתענגות שבחריגה מנורמות מוסריות, אלא שהיא הפכה זה מכבר לסטנדרט. בתקופה הנוכחית התרבות היא קיומית. אנו מרבים להשתמש במשפט 'אם אתה לא שם אתה לא קיים'. מפרסמים משננים לעצמם את המנטרה הזו כאמתלה לידות בנו עוד ועוד אסוציאציות שישכנעו אותנו לקנות את המותגים שלהם וסלבריטאים מוכנים לחשוף כל פרט משגרת יומם כדי להיות בתודעה. הפריחה של תוכניות ריאליטי היא הדוגמה הוולגרית לכך.

"המצוקה נוצרת במרחב הפרוץ שבו הדמיוני, או האפשרי, הוא הממשי, ממש כפי שאת עשית למושג 'ידע'. זוהי הסיבה למצוקת המחשבה בעידן שבו אנו חיים. אנחנו חושבים אודות המחשבה ולא בעזרת המחשבה. המחשבה הפכה להיות מושג אסתטי ולא מושג לניתוח. אני אף מכנה את העידן הנוכחי עידן 'הבריאות הגדולה', שכן יש בו פעילויות רבות

שאנו עושים לשם מזור לנפש אבל הנפש ממשיכה לסבול. אנשים מרבים להיועץ בפסיכולוגים, במטפלים רוחניים ובמאמנים. כל הגישות הללו חופרות בנפש אדם ומחפשות את התשובה בתחושותיו הפנימיות. אבל התשובות אינן מצויות בהתעמקות בנפש. אל התשובות אפשר להגיע רק מתוך הסתכלות אובייקטיבית על המצב וניתוח לוגי שלו. במובן הזה התרבות הינה שיקוף של המצב המבלבל הזה שבו אנו נמצאים. אני מכנה זו תרבות חדורת תרבות. התכנים שבהם עוסקת התרבות אינם טקסטים שנוצרו מתוך חשיבה צרופה אלא טקסטים שנכתבו על ידי היומיום, על ידי גיבורי ריאליטי למיניהם ודיווח על פרטים תפלים מחייהם של ידוענים.

אני חושב שזו הסיבה שהמציאות שבה אנו חיים זקוקה לפילוסוף. אנשים צריכים פילוסוף. התשובות אינן מצויות בחיבטי הנפש, בתחושות הסובייקטיביות ובדמיון. השיחות הפילוסופיות מאפשרות את הסדרת השיפוט ובירור מצב העניינים".

למי מתאימות השיחות? "השיחות הפילוסופיות פונות לכל אדם, במיוחד לאנשים שעובדים עם המחשבה ועם הדמיון, ובכלל זה יוצרים, אנשי פרסום אנשי טלוויזיה. השיטה יכולה להועיל במיוחד ליועצים ומטפלים למיניהם שעושים שימוש מובנה מתוקף עבודתם באידיאלים של

כוח הדמיון. הניתוח הלוגי של מושגים ואידיאלים של הדמיון יכול לסייע להם להשתמש במושגים באופן מדויק יותר ולהפעיל את המושגים האידיאלים בהקשר נכון יותר. אחד הנועצים שלי, למשל, היה אמן שרצה לחשוב בשיטת הדמיון המופרך על סידור העבודות שלו בתערוכה. מתוך סדרה של שיחות פילוסופיות למדנו לחלק את היצירות לעולם המושגים שהוא ניסה להעביר לקהל הצופים בתערוכה. לאחר הדיונים הפילוסופיים ולאחר שהוא חש שהוא עשה סדר במושגים שבהם הוא משתמש ביצירותיו סידור התערוכה היה אינטואיטיבי עבורו".

goldenberg.menahem@gmail.com